

A kötet címadó tanulmánya, A korszak mint műalkotás továbbmegy, megállapítva, hogy „a hiba, amely a mai művészeket izgatja, a műalkotás szerves része, a mű vele születik és válik kvalitásossá”. A hiba-tan további megállapításokkal gazdagodik, többek között azzal, hogy a hiba sem feltétlen garancia. Ami a művészetben manapság egyedül érdekes, az a gyanú. „A csak gyanított, de föl nem ismert hiba hajtja előre a művészeket, és képes lenyűgözni az eseményekkel lépést tartó közönséget.” A továbbiakban azokat a művészi maximákat, programokat és problémákat veszi sorra, amelyek az elmúlt két évtizedben fontos szerepet játszottak a művészetben, eljutva annak megállapításáig, hogy a művészet napjainkban olyan feladatokat szolgál, amiket régebben nem a művészet, hanem inkább a direkt társadalmi akció vagy az ideológia segített életre: új életkereteket formál. Nem műveket, hanem minőségileg új szakaszokat, korszakokat alkot. Ennek a korszaknak pedig csak akkor lehet valószínűsége, ha nemcsak művészeti korszakot, hanem történelmit is jelöl.

Harmadik tanulmánya A Fekete négyzettől a Pseudo-kockáig, amelyben a kelet-európai avantgard tipológiájának megalapozására tett kísérletet. A kelet-európai konstruktivizmus revízióját adja, érvekkel alátámasztva s visszavezetve az irányzatot azokhoz a forrásokhoz, „melyek születésétől kezdve táplálták: a szimbólumteremtő erőkhöz, az ideák és ideológiák közelébe”. Ezután a szürrealizmust és a lírai absztrakciót elemzi, azok konstruktivista örökségeit is számbavéve, hogy az említett irányzattól örökölt motívumokat új formában alkalmazó Pauer Gyula, Halász Károly, Gulyás Gyula, Gáyor Tibor, Maurer Dóra, Méhes László, Pinczehelyi Sándor, Attalai Gábor és mások képviselte magyar konceptuális művészet értékeléséhez jusson el, megjegyezve azonban, hogy nem egyszerűen a konstruktivizmus formavariánsainak összegyűjtéséről, a típusok katalógusának összeállításáról van szó, hanem többről: „... a tartalmi árnyalatok, a változatok és átváltozások genézisét kellene megírni, a gondolat, a magatartás sorsát feltérképezni”. Szeretnénk azt hinni, hogy a kötet utolsó tanulmányának utolsó mondatai a következő kötet témakörét határozzák meg.

A művészetelmélet és -történet Pernecky-féle tárgyalási módját, érdekesítő, helyenként kimondottan izgalmas összevetéseit, elemzéseit lehet szeretni, lehet vitatni, csak egyet nem lehet: elvitatni ettől az NSZK-ban élő képzőművész-írótól. Írásmódja egyszerűbb halandók számára is élvezhetővé teszi az írásokat, a tudományos nyelv örvendős demokratizálódásáról téve tanúságot. Könyvének további érdeme, hogy a képzőművészetet tanulók és a szakemberek mellett azok is haszonnal forgathatják, akik a jelen problémáira keresnek választ. Mindent egybevetve: sikeres vállalkozás volt Pernecky kis tanulmánykötete, s jó gondolat volt a szép kivitelezésű Irisz Könyvek sorozatában megjelentetni.

NÁRAY Éva

HOMO BIBLIOPHILICUSOK

Kelecsényi Gábor: *Múltunk neves könyvgyűjtői*. Gondolat, Budapest, 1988

Tavaly a Gondolat kiadó felújította *Magyar Könyv* című sorozatát, melyet a 60-as években indított a céllal, hogy felelevenítse és az olvasóközönséggel megismertesse a magyar könyvkiadás, könyvtörténet, nyomda- és illusztráció-történet, valamint a

a könyvgyűjtés és könyvkereskedelem történetét. A tudományos igénnyel készült, de közvetlen hangon, népszerűen írott kötetek jogosan váltak közkedveltekké a művelődéstörténet iránt érdeklődők között. Ez ideig három kötetet kapott kézbe az olvasó a sorozatból: a Kner Izidor: *Fél évszázad mezsgyéjén*, a *Tevan Andor levelesládáját* és a Kelecsényi Gábor: *Múltunk neves könyvgyűjtői* címűeket.

Kelecsényi Gábor, az Országos Széchényi Könyvtár nyugalmazott könyvtárosa több-éves kutatásának eredményét tette közzé könyvében. Szerinte mindannyian gyűjtünk valamit. „Legelőször is és legáltalánosabban – ez alól senki sem kivétel – információkat” – írja. A pletykától a hírügynökségek szakadatlanul szétsugárzó híráradatáig megtaláljuk egyik oldalon a „hírvágyat”, a másikon a hírgyűjtés szenvedélyét vagy csak tevékenységét. A hírgyűjtés testet öltött információ formájában a könyvgyűjtésben teljeseedik be. A könyvgyűjtés vagy bibliofília (a könyv szeretete) tükrözi egy-egy gyűjtő érdeklődési körét, ami olykor szenvedélyes mániájává válhat, mint amilyen a bibliokleptománia, vagy egyszerűen: könyvlopás. Kelecsényi szerint a könyvtolvajok olykor megmentik az utókorak az állomány egy részét, s ezért nem mindig beszél róluk elmarasztalóan. Elítélendőek viszont, akik a bibliománia veszedelmesebb formáját űzik, a könyvcsonkítók.

A bibliofília a könyvek szeretete, de értelmezhető szenvedélynek is, passzióknak, amelynek tárgya a „kiállításánál vagy tartalmánál fogva különleges könyvek iránt érzett szenvedély. Bibliofil az, aki szabad idejét vagy – ha anyagi lehetőségei engedik – egész munkásságát ennek a nemes szenvedélynek szenteli.”

Adhatta volna a szerző művének A magyar bibliofília története címet is, mivel művében a magyar könyvgyűjtés történetébe ad bepillantást az államalapítástól egészen a 19. századig. Kerüli a túlságosan szakmai részleteket, inkább színes körképet ad azokról a gyűjteményekről, amelyek egyéni kezdeményezésre jöttek létre, de később a közhasznát szolgálták.

Első híradásunk könyvbeszerzésről István király uralkodása idejéről maradt ránk 1020 tájáról, amelyből megtudjuk, hogy Chartres püspöke egy latin nyelvtant küldött Franciaországból Priscianus tollából a pécsi püspöki iskola számára. Ezt az értékes híradást a középkori könyvgyűjtés kezdetének kell tekintenünk; akkor még a könyveket anyagi értékük miatt vagyonnak tekintették. Később, főleg a humanista könyvgyűjtők (Vitéz János, Janus Pannonius, Mátyás király és mások), majd Zrínyi Miklós, Árva Bethlen Kata, Ráday Gedeon, vagy a 18. század neves könyvgyűjtői (a Teleki család tagjai, Széchényi Ferenc, Illésházy István, Jankovich Miklós és mások) már egész vagyont áldoztak arra, hogy tudatosan válogassák össze könyvtáruk állományát az általuk meghatározott gyűjtőkör alapján. Egyik-másik könyvgyűjtő nemes szándéka valóra vált: gyűjteménnyé lett hagyatékuk, s évszázadok múltán is hozzáférhető a kutatók számára, de tudunk gyűjteményekről, melyek mostoha sorsra jutottak az idők folyamán. Talán ismert, hogy mintegy 50 000 kötetével Teleki József hagyatéka képezi a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának alapját, amelyet 1844-ben Toldy Ferenc adott át a nyilvánosságnak. (Ehhez az eseményhez kapcsolódik Vörösmarty: *Gondolatok a könyvtárban* című verse).

A mai olvasó számára talán leggismertebb Széchényi Ferenc gyűjteménye, amelyet az OSZK-ban különgyűjteményként kezelnek. A Széchényi-hagyaték legértékesebb darabjai közül kiemelhetjük Hess András *Chronika Hungarorum*-át (Kelecsényi *Budai*

Krónikának tünteti fel), Thuróczy János krónikájának pergamenre nyomtatott, színezett díszpéldányát, amelynek ajánlása arannyal volt nyomva stb. Széchényi nyomtatott katalógusa tanúskodik a gondosan összeválogatott, igényes könyvgyűjtésről.

Néhány könyvtár értékes darabjai igen mostoha sorsra jutottak az évszázadok folyamán, Kelecsényi Gábor ezekről is megemlékezett kötetében, de írt a híres könyvhamisítókrol is, mint amilyen Literati Nemes Sámuel volt, akinek hamisítványai a mai gyűjtő számára igencsak értékes könyvritkaságoknak számítanak.

A kötet a magyarországi könyvgyűjtést István királytól, vagyis az ő könyvbeszerzési erőfeszítéseitől kezdve a 19. századig követi. Ebből az időszakból két gyűjtemény emelkedik ki különösen: Mátyás király híres Corvina könyvtára és Széchényi Ferenc hungaricagyűjteménye. Jeles gyűjtők voltak a barokk korban is, amikor híres főpapi és főúri könyvtárak jöttek létre. A hozzánk időben közelebbi könyvgyűjteményekről egy későbbi kötetben szándékozik írni a szerző.

Kelecsényi Gábor könyve élvezetes, könnyed stílusban íródott. Magával ragadja az olvasót, aki izgalommal kísérheti figyelemmel egy-egy könyv, egy-egy gyűjtemény sorsát. Nem filologizál, nem mélyed el a kérdéskörök részletes feltárásában, ezért a tudományos ismeretterjesztő művek kategóriájába sorolnánk. A szakma kutatói számára szakirodalom-jegyzéket csatolt a könyvhöz, fejezetenként ismertetve a legújabb vonatkozó irodalmat, azzal a feltételezéssel, hogy a régebbi forrásműveket ezek tartalmazzák.

A kötetet Haiman György tervezte nagy hozzáértéssel, s küllemét tekintve méltó megformálása az igényes tartalomnak: szép könyv a könyvgyűjtőkrol, a könyvről. Növeli a kötet értékét a számos illusztráció, amelyek közt az olvasó számára kevésbé ismertek vagy ismeretlenek is találhatók. Azt sajnáljuk csupán, hogy a kiadónak nem volt módjában színes képmellékletekkel gazdagítani a könyv olvasása, esetleg kézbevétele által nyújtandó esztétikai élményt; kivált a hasonmás kódexlapokat hiányolhatjuk.

CSÁKY S. Piroška

S Z Í N H Á Z

A NAGY BRILLIÁNS VALCER

Információs gátszakadás tanúi vagyunk Magyarországon. Az elmúlt negyven-hatvan év eddig titkosnak deklarált politikai eseményeiről szóló visszaemlékezések, önvalloások, dokumentumgyűjtemények, tényfeltáró riportok, kerekasztal-beszélgetések, filmek, tévé- és rádióadások dömpingjében a valódi tények tudományos igényű elemzései keverednek a divat szülte, szenzációhajhász megnyilvánulásokkal. Sztálinról, Rákossiról vagy Nagy Imréről egy-egy hét alatt három-négy különböző leleplező, igazságosztó könyv jelent meg, s napról-napra újabb adatokkal gazdagszik tudásunk – visszamenőleg – a személyi kultusz időszakának bűneiről, a Szovjetunió-beli politikai gyilkosságokról, deportálásokról, a magyarországi koncepciók perekről, büntetőtáborokról, kitelepítésekről stb.

Mi újat mondhat ebben a felfokozott légkörű glasznosztiban egy olyan dráma, mint amilyen Drago Jančaré, s amelyet a veszprémi Petőfi Színház mutatott be? Ha *A Nagy*